

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Idealistas, kuriam iš tikrųjų rūpi visuomenė

2012-12-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Garsūs lietuviai

AUTORIUS: Edita Degutienė

DATA: 2012-12

Idealistas, kuriam iš tikrųjų rūpi visuomenė

Edita Degutienė

Antano Mockaus fenomenas

Kai gyvenau Lenkijoje, ne kartą stebėjausi, kodėl dažną su Lietuva susijusį garsų veikėją, iškilęs asmenybę, nepaisydami net akivaizdžiai lietuviškos pavardės, lenkai priskiria savo tautai. Iš Lietuvos didikų Giedraičių kilusį Jerzy Giedroycą, nors ir pripažindami, kad jis žemaitis, be išlygų vadina „didžiu lenku“ (wielki Polak). Dar daugiau: Lenkijos žiniasklaida nuolat priekaištauja Lietuvai, esą ši savinasi Adomą Mickevičių, Czesławą Miłoszą, Emiliją Pliaterytę, Igną Domeiką ir kitus. Dėl to vieniems su kitais be paliovos ginčytis, atrodytų, ne tik keista, bet ir juokinga, ačiū Dievui, pamažu tokie priekaištai rimsta.

Antano Mockaus, garsaus Kolumbijos politiko, mūsų kaimynai nesisavina. Gal todėl, kad jo pavardę sunkoka sulenkinti, o gal kad jis ir pats to neleistų, nes visada pabrėžia esąs lietuvis. Bet ir neignoruoja šio daugelyje kraštų žinomo mūsų tautiečio – Lenkijos savaitraštis *Polityka* neseniai paskyrė jam net keletą puslapių ir tikrai papasakojo apie jį išsamiau, negu įstengėme mes patys, neproporcingai daug dėmesio sutelkę į vieną kuriozišką Bogotos universiteto rektoriaus poelgį... Lenkų publicistas Arturas Domosławski's, dirbantis Kolumbijos sostinėje, detaliai, labai šiltai, su neslepia simpatija papasakojo apie Mockaus gyvenimą, nuveiktus darbus.

Matematikos profesorius, filosofas, Nacionalinio universiteto rektorius Antanas Mockus, tapęs Bogotos meru, pirmasis pasaulyje ėmė propaguoti ir įgyvendino idėją auklėti žmones, pasitelkiant... hepeningą. „Meniniai aktai sukelia emocijas, kurių poveikio jėga panaši į teroro aktų poveikį, tačiau turi esminį skirtumą – pirmųjų pasekmės yra teigiamos“, – garsų lietuvių cituoja lenkų publicistas, primindamas vieną pirmųjų Mockaus sumanytų hepeningų, kurio poveikis, beje, pranoko lūkesčius. Bogotos gyventojai, be paliovos girdėdavę tik apie žiaurias žmogžudystes, tragiškas

avarijas savo mieste, vieną rytą apstulbo, gatvėse išvydę daugybę tarsi mimai išsidažiusių žmonių. Mero suburti entuziastai išdygdavo įvairiose vietose priešais kamščiuose įstrigusias mašinas, rodydami vairuotojams tai baltas, tai raudonas korteles. Pagal iš futbolo perimtas, šiek tiek modifikuotas taisykles raudonos kortelės reiškė baudą, o baltos – pagyrimą už mandagų, drausmingą vairavimą. Kitos mimų grupelės vaizdavo, kaip elgiasi pėstieji: eina, degant raudonai šviesai, arba išbėga į perėją paskutiniu momentu prieš ką tik pajudėjusį transportą. Ten, kur būta avarių, pasibaigusių žūtimi, mimai piešė žvaigždes, kad žmonės įsisąmonintų, kiek baisių tragedijų yra įvykę kelyje. Kai kur tekdavo nupiešti išstisus žvaigždynus.

Tokiais vaidinimais meras stengėsi įkalti į galvą bogotiečiams, kaip kvailai jie elgiasi, rizikuodami savo ir kitų žmonių gyvybėmis. Net pasibaigus šiam hepeningui, vairuotojai vairuotojams, pėstieji važiuotiems arba atvirksčiai dar ilgai rodė raudonas korteles. Toks pilietinio sąmoningumo žaidimas tapo populiarus ir kituose šalies miestuose.

Kai meras atleido iš darbo 3 tūkstančius sostinės kelių policininkų, daugiausia tuos, kurie buvo korumpuoti, o neatleistiems ir naujai priimtiems liepė iš mimų perimti eksperimentinius darbo metodus, spauda sutartinai ėmė klykti, esą miesto galva išprotėjo. Tačiau realybė netrukus parodė, kad jis buvo teisus – žuvusiųjų avarijose skaičius sumažėjo perpus.

Kone visą pasaulį apskriejo dokumentiniai TV kadrai, kaip meras – superpilietis Mockus, apsivilkęs supermeno kostiumu, – bėgioja po miestą, pats tvarkydamas, švarindamas apleistas gatves. Šitaip jis stengėsi įtikinti, kad kiekvienas aktyvus pilietis gali keisti tikrovę į gerąją pusę.

Bogota labai kenčia nuo vandens trūkumo, todėl meras nusprendė asmeniniu pavyzdžiu parodyti, kad galima ir privalu taupyti šį gamtos turtą. Televizija nufilmavo, kaip jis maudosi rytais: muilindamasis ir kempine trindamas kūną, užsukdavo čiaupą, o atsukdavo tik muilui nuplauti. Ir šio pavaizdaus raginimo rezultatai buvo iškalbingi – vandens suvartojimas sostinėje sumažėjo daugiau kaip trečdaliu.

Politikos, paremtos hepeningu, pradininkais Kolumbijoje laikomi partizanai, kilę iš vidurinėsios klasės ir inteligentijos sluoksnių. Jų maištas prasidėjo praeito amžiaus 8-ojo dešimtmečio pradžioje, kai „Kolumbijos valdžia pavogė rinkimus“. Jaunieji *guerrilleros* įsibrovė į Simono Bolivarą, XIX a. vadovavusio keletą Lotynų Amerikos šalių išsivadavimui iš Ispanijos karalių valdžios, namą muziejų ir pavogė jo kardą, šaukdami: „Bolivarai, tavo kardas grįžta į kovą!“

Būtent tuo metu jaunas, vos dvidešimt metų perkopęs Mockus grįžo iš Prancūzijos, gavęs matematiko diplomą. Partizanų hepeningas jam padarė milžinišką įspūdį. Tad po 20 metų tapęs Bogotos, turinčios 8 mln. gyventojų, meru, Kolumbijos lietuvis miesto gyvenimą bandė pertvarkyti, pasitelkdamas teatralizuotus, su menu susijusius metodus. Tokie veiksmai paveikia kur kas labiau negu žodžiai, – iki šiol mėgsta sakyti Mockus.

Jo mama Nicole Sivickas yra skulptorė, taigi Antanas nuo mažumės turėjo sąlytį su menu, nenuostabu, kad būtent menas tapo neatsiejama politinių jo akcijų dalimi, –

tvirtina *Polityka*.

Domosławski's pasakoja ir apie tai, kaip 1995 m. vasario 16-ąją meras Mockus verkė prieš Kolumbijos TV kameras. Mat tądien sužinojo, kad partizanai nušovė geriausią jo draugą 42 metų Vitą Slotką. Ir visai ne dėl politikos: Slotkus vertėsi galvijų auginimu, o *guerrilleros* užsimanė pavogti keletą jo karvių ir nužudė ūkininką. Mockus atsakė į tai naujais hepeningais prieš smurtą.

Partizanams pradėjus siųsti jam grasinimus, surengė simbolines laidotuves, per kurias į karstą sudėjo savo apsaugininkų ginklus, o pats pasirodė viešumoje su neperšaukama liemene, iškirpęs širdies formos skylę ant krūtinės. Šitai vaizdingai meras reikalavo, kad partizanų vadas Manuelis Marulandas viešai paprašytų bogotiečių atleidimo.

Šis hepeningas – dalis didžiulės kampanijos prieš smurtą, kuri tęsėsi beveik per visą pirmąją mero Mockaus kadenciją ir buvo labai reikšminga kolumbiečių ateičiai. Kelis dešimtmečius Kolumbiją draskė pilietinis karas, narkotikų kartelių grumtynės ir kasdieninis žiaurus nusikalstamumas. Žmonės žudydavo vieni kitus dėl menkiausios priežasties – kad pavogtų automobilį, elektronikos prietaisą ar porą tūkstančių pesų (tai vos keli doleriai). O ginklų galėjai nusipirkti visur, – prisimena Domosławski's.

Charizmatiškasis meras ryžosi kreiptis į gyventojus, kad namuose laikomus ginklus šie atneštų į savivaldybę, už tai jiems buvo žadamos dovanos. Pakluso ne tik suaugusieji, bet ir vaikai, ėmę tempti į meriją žaislinius šautuvėlius, o mainais už juos gaudavo „taikius žaislus“.

Dar vienas tos išradingos kampanijos elementas – masiniai hepeningai, kai žmonės asmeninių savo priešų veidus piešdavo ant balionų, kuriuos paskui subdydavo. Pats meras nupiešė savo buvusį mokytoją, nes šis kadaise bandė išnaudoti jį seksualiai.

Analizuodamas kriminogeninę padėtį, Mockus priėjo prie išvados, kad smurto šaknys glūdi šeimoje, todėl nusprendė įrengti pagalbos telefoną. Remdamasis statistikos duomenimis, kad daugiausia žmogžudysčių įvykdoma tarp pirmos ir ketvirtos valandos nakties, meras davė nurodymą pirmą valandą uždaryti visus barus, restoranus ir pats tikrino, kaip laikomasi naujojo potvarkio. Ši akcija irgi sukėlė didžiulį žiniasklaidos pasipiktinimą – esą tai nieko neduos, žmonės ir toliau šaudys vieni kitus, gal tik darys tai kiek anksčiau. Tačiau tikrovė atskleidė ką kita: vidutinis skaičius užmuštųjų naktį, ypač savaitgaliais, sumažėjo nuo 38 iki 18, o mirtinų sužalojimų per avarijas – nuo 16 iki 4.

Kad atšvęstų šią didžiausią savo sėkmę, Bogotos meras surengė hepeningą kapinėse: keli šimtai žmonių atsigulė į karstus, o paskui simboliškai iškilmingai iš jų prisikėlė.

Tai, ko Mockus pasiekė per dvi savo kadencijas (1995–1997 m. ir 2001–2003 m.), išties imponuoja. Žmogžudysčių sostinėje ne tik sumažėjo perpus, bet ir toliau išliko panaši tendencija, nes kiti merai taikė pirmtako sukurtus metodus.

Neabejojama, kad būtent dėl Mockaus veiklos į Bogotą pradėjo plaukti naujos investicijos. Jam pavyko padaryti tai, kas, regis, visiškai neįmanoma: net 65 tūkstančius turtingiausių šalies žmonių įtikino savanoriškai apmokestinti save ir 10 proc. pajamų pervesti į Bogotos biudžetą. Susidarė tikrai nemenka suma, nes mero

įkalbinėjimams pasidavė ne šiaip turtingi žmonės, bet milijardieriai.

Jo iniciatyva pradėta tiesti antžeminį metro. Į lūšnynų rajoną buvo įvesta elektra, vandentiekis, kanalizacija.

Mūsų tautietis atkakliai stengėsi išpopuliarinti dviratį (pats juo iki šiol dažnai važinėja), ir netrukus ant dviračių sėdo beveik pusė milijono Bogotos gyventojų, o automobilių eismo intensyvumas sumažėjo penktadaliu. Be to, meras pasiekė, kad sostinėje būtų atidaryta net keliolika viešųjų bibliotekų, įvairiuose miesto rajonuose įrengta šimtai rekreacinių parkų – tuo tikslu jis, beje, nusavino didžiulius Bogotos elitui priklausiusius sklypus.

Pasak lenkų publicisto, Mockus prisipažįsta, kad jo charakteris pernelyg ūmus, su agresijos pradais. Per vieną karštą ginčą net šliūkštelėjęs pašnekovui į veidą stiklinę vandens. Poelgis, žinoma, ne itin gražus, bet šalyje, kur susivaidiję žmonės grobia vieni kitų artimuosius, šaudosi, deda bombas, Kolumbijos lietuvio nesusivaldymą galima laikyti vos ne „kovos be smurto“ pavyzdžiu. Vis dėlto, kad įveiktų tokį savo impulsyvumą, polinkį greitai įtūžti, meras kabinete pasikabino boksininko maišą su užrašu: „Čia išliek savo pyktį, kad mintys būtų švaresnės.“ Ir gana dažnai jį daužydavo.

Polityka aptaria ir Mockaus sąsajas su Lietuva. Jo tėvai atvyko į Kolumbiją po Antrojo pasaulinio karo, gimtinėje patyrę sovietų ir nacių okupacijas, vienas iš senelių buvo ištremtas į Sibirą. Karas taip traumavo Antano mamą, kad iki šiol ji turi keistą įprotį sandėliuke laikyti geriamojo vandens ir konservų atsargas, mat persekioja mintis apie vėl galintį kilti karą.

Pasak Domosławski'o, faktas, kad Mockaus šaknys glūdi kažkur tolimoje Rytų Europoje, kolumbiečiams nekėlė antipatijos, vien smalsumą – visi nuolat klausinėjo, kiek jis turi lietuvio bruožų. Mockus atsakydavo Miłoszo citatomis ir būtinai pridurdavo iš lietuvių perėmęs atkaklumą ir sunkaus darbo kultą, nes tėvai jam dažnai sakydavę: Lietuvoje reikia sunkiai triūsti vasarą, kad išgyventum ilgą žiemą.

Atkaklumo, kurio reikia įgyvendinti svajonėms, pavyzdys Antanui buvo jo tėvas Alfonsas – savamokslis inžinierius, sugebėjęs neakivaizdžiai baigti net du fakultetus JAV universitetuose. Deja, vieną 1966-ųjų savaitgalį 14-metis Antanas nebesulaukė grįžtant tėvo, dirbusio Kartagenoje, Karibų jūros pakrantėje, – lėktuvas, kuriuo jis skrido į Bogotą, sudužo vos pakilęs. Paauglį Antaną ėmė globoti buvęs Lietuvos diplomatas Stasys Sirutis, turizmo verslo Kolumbijoje pradininkas. Iki pat savo mirties, ištikusios prieš keletą metų, jis buvo Mockaus rėmėjas, mokytojas, dvasinis vadovas. Būtent Sirutis pirmasis padarė jam griežtą pastabą po plačiai nuskambėjusio išsišokimo universitete, kai per audringą kivirčą su studentais, kurie baubė, neleisdami rektoriui kalbėti, šis įpykęs atkišo jiems nuogą užpakalį. Mat nusprendė, kad reikia padaryti kokį nors drastišką veiksmą, kuris išmuštų rėksnius iš vėžių. Kilus skandalui, Mockus atsikirto sau būdingu stiliumi: „Ką gi, studentai išvydo taikos spalvą – ji balta!“

Ir pasitraukė iš rektoriaus pareigų. Tačiau, parodydamas pliką užpakalį, šis neeilinis žmogus kartu parodė savo pilietinę drąsą prieš negeroves, prieš neteisybę protestuoti nekonvencionaliais veiksmais. Taip gimė net ir pasaulio mastu išskirtinis politikas

performeris, dėl užsibrėžto tikslo nebijantis užsitraukti pašaipų, – tvirtina lenkų publicistas.

Anot Domosławski'o, kadaise svajojęs tapti rašytoju, Mockus iki šiol mėgsta filosofuoti apie „Nusikaltimą ir bausmę“, Sartre'o egzistencializmą, Kafką ir Kunderą. Jeigu rinkėjai ir žurnalistai neklausinėtų jo apie politiką, mieliausiai šnekėtų apie rašytojus, filosofus. Dar būdamas paauglys, Antanas parašė apsakymą apie mergaitę, kuri subjaurojo save, nes aplinkiniai kreipė dėmesį vien į jos grožį. Kad pasirinko ne literatūrą, ko gero, daug lėmė filosofiškas Miłoszo, kurį Mockus taip mėgsta cituoti, dialogas su pačiu savimi – ten gvildenamas klausimas, kokia poezijos prasmė, jeigu ji neišgelbsti net pavienių žmonių, tad ką jau kalbėti apie tautas, o kartais netgi tampa pasaulio galingųjų bendrininke, pritardama jų melagystėms?

Dokumentiniame filme „Bogotos permaina“ (*Bogota Change*), kuris lietuvių kilmės merą išgarsino visame pasaulyje, Nicole Sivickas prisipažįsta, kad jai visiškai nepatinka sūnaus posūkis į politiką, nes, jos įsitikinimu, visi politikai yra sukčiai ir niekšai, o Kolumbijoje jų kalibras ypač stambus. Ponia Sivickas gena lauk ir korespondentus, neduodančius ramybės jos sūnui. Domosławski'ui lankantis pas Mockų, motina irgi tuoj ėmusi šaukti Antaną, kažką karštai jam aiškindama lietuviškai.

Mockus iki šiol gyvena pabrėžtinai kukliai. Baltai dažytas dviejų aukštų namukas žemesnės negu vidutinė klasės rajone, regis, galėtų priklausyti mokytojui, virėjui ar kirpėjui, bet ne buvusiam merui, universiteto rektoriui. Nors jau atšventė 60-metį, Antanas atrodo gerokai jaunesnis su tankia ševeliūra ir barzda, primenančia romantizmo poetus. Neseniai jam buvo diagnozuotas parkinsonizmas, o jis, tvirtai laikydamasis skaidrumo, padorumo principų, nė nemano to slėpti, atvirai šneka apie savo ligą net su žurnalistais. Laimei, jos požymiai kol kas nekrinta į akis.

Asmuo, kuris žaismingai bėgiojo gatvėmis, apsivilkęs superpiliečio uniformą, duodamas interviu savo namuose dėvi tvarkingą kostiumą su kaklaraiščiu. Yra itin mandagus ir šiek tiek susikaustęs. Kalba lėtai, daro dažnas pauzes, apgalvodamas kiekvieną žodį. Juk interviu – tai irgi savotiškas hepeningas, – rašo *Polityka*.

Kolumbijos ir apskritai visos Lotynų Amerikos realijas puikiai pažįstantis Domosławski's teigia: ne tik Mockaus valdymo laikotarpiui, bet ir tolesnei šalies perspektyvai ypač svarbus šios iškilios asmenybės bandymas įveikti visų regiono valstybių politikai būdingą tradiciją, kad viską už visus nusprendžia, viską valdo vadas – *caudillo*, valdžia priklauso „stipriems žmonėms“. Pietų Amerikoje taip yra net ir šiandien, demokratijos pažangos laikais. O Mockus propagavo visai kitokią politikos sampratą, pagal kurią visi piliečiai gali aktyviai dalyvauti, kai sprendžiami jų bendruomenės reikalai. Argi mero „keistenybės“ būtų davusios tokius teigiamus rezultatus, jeigu į jas nebūtų masiškai įsitraukusi didžiuma Bogotos gyventojų?

Visada filosofiškai į gyvenimą žvelgiantis Mockus neabejoja, kad kolektyvinė veikla leidžia žmonėms išsąmoninti interesų bendrumą net ir ten, kur anksčiau vyravo vien konfliktai, nes visiems bendros emocijos, kai siekiama bendrų tikslų, padeda pažvelgti į visuomenę tarsi kitomis akimis.

„Stengiausi įrodyti, kad įmanoma laikytis tokios politikos, kuri skatina tiek piliečių

tarpusavio pasitikėjimą, tiek leidžia jiems pasitikėti valdžia. Tik tada, kai atsiranda pasitikėjimas, galima kalbėti apie visuomeniškumą, bendruomeniškumą. Jeigu to nėra, individų sutrikimas, vienišumas be paliovos auga, gilėja susvetimėjimas, klasinis susiskaldymas, o visa tai labai paranku vadams ir jų manipuliacijoms“, – sako Mockus, tiesiog „maniakiškai įsitikinęs“, kad tradicinė politika yra paremta cinišku manipuliavimu žmonėmis ir asmeninės naudos siekimu. Abu šiuos dalykus jis kategoriškai atmetė. Tai žmogus, neišsipainiojęs į jokias, kad ir menkiausiai dviprasmiškas, situacijas, tvirtai besilaikantis sąžiningos politikos principų.

Iš pradžių toli gražu ne visi žavėjosi Mockaus asmenybe, ypač jo „išradimais“. Daugelis laikė jį manieringu, tuščiagarbiu žmogumi, kiti išvelgė nemažai narcisizmo, polinkį į savęs aukštinimą, tačiau ilgai net didžiausi skeptikai pripažino – tai idealistas, kuriam iš tikrųjų rūpi visuomenės reikalai ir kuris altruistiškai aukojasi, kad išspręstų juos tinkamiausiu būdu. Žinomas žurnalistas Danielis Coronellis pabrėžia: „A. Mockus buvo pirmasis Kolumbijos istorijoje politikas, kuris laimėjo rinkimus, neišleidęs rinkimų kampanijai beveik nė skatiko. Jis niekada nieko nedarė dėl asmeninės materialinės naudos.“

Meniškos sielos mokslininkas ir politikas stengiasi perprasti, kaip keičiasi pasaulis, ir ieško vis naujų sprendimų, atsižvelgdamas į tos kaitos prigimtį. Vienas paskutiniųjų Mockaus mūšių buvo kandidatavimas į Kolumbijos prezidentus prieš porą metų. Buvęs meras, universiteto rektorius startavo kaip Žaliųjų partijos atstovas ir surinko net trečdalį rinkėjų balsų. Nemažai kolumbiečių mano, kad jis turėjo labai daug šansų laimėti, deja, padarė aibę klaidų: išitraukė į rinkimų kampaniją pernelyg vėlai, atsisakė išpūdingųjų savo hepeningų, be to, ėmė rėžti labai jau „mandras“ kalbas, vengdamas paprastų, visiems suprantamų pasisakymų, kokiais anksčiau buvo pelnęs milžinišką populiarumą.

Polityka svarsto, ar šis charizmatiškas žmogus mėgins dar kartą užkariauti kolumbiečių širdis. Domosławski'o nuomone, greičiausiai taip, žinoma, jei nesutrukdys liga. Kita vertus, Antanui Mockui gal nė neverta dar kartą eiti į politiką – juk jau seniai jis tapo įkvepiančiu pavyzdžiu ne tik merams, bet apskritai visiems politikams novatoriams įvairiausiuose pasaulio kampeliuose. Ir iki šiol yra laikomas idealistu, kuris įrodė, kad, remiantis kilniais idealais, įmanoma pakeisti tikrovę kur kas sėkmingiau, negu įstengia (žinoma, jeigu stengiasi) tradicinė politika.

Parengta pagal užsienio spaudą